

ВІДГУК

офіційного опонента доктора філософських наук,
професора **Газнюк Лідії Михайлівни**
на докторську дисертацію **Крилової Вселени Олександрівни**
Феномен харизми в бутті людини та спільноти
поданої на здобуття наукового ступеня доктора філософських наук
за спеціальністю 09.00.03 – соціальна філософія та філософія історії
033 – філософія

Актуальність теми виконаної роботи та зв'язок з відповідними планами галузей науки. Інтерес до дослідження харизми пояснюється реаліями сучасного суспільства, перманентністю реформ з метою створення оптимальної моделі взаємин людини і суспільству. Нинішня соціокультурна ситуація з усією гостротою поставила питання про необхідність продовжити загальноконцептуальний аналіз не лише основ такого фундаментального прояву суспільного життя, як харизматична влада, а й механізмів її реалізації, що стосуються загальнолюдських інтересів у соціальному бутті.

Актуальність теми дослідження зумовлена кризовими станами суспільства, для яких характерний сплеск ірраціонального у соціальному бутті та свідомості, що потребує філософської рефлексії духовних і соціокультурних основ буття людини і суспільства. Своєрідний «харизматичний вибух» контрастує зі здоровим глуздом – основною парадигмою повсякденного мислення і загострює напруженість духовного стану суспільства. Ці надзвичайні явища протиріч суспільної свідомості та буття спонукають до їх дослідження саме с позицій соціальної філософії. Виняткову значущість набуває вивчення харизми в ракурсі аналізу менталітету, в динаміці якого загострена проблематика ідентифікації, кризи духовності, пошуку стійких духовних основ та ідеалів, зразків поведінки та способу життя, які у переломні,

кризові часи маси традиційно прагнули шукати в ірраціональному – релігії, містиці та харизмі.

Харизма, заснована на вірі в надзвичайні і навіть надприродні якості особистості, стає домінантою загубленого «я», в пошуках сильного і надійного, авторитетного вождя, який здатний вести за собою, знає шлях до стабільності та перемог. Звернення дисертантки до аналізу феномену харизми у бутті людини і суспільства є на часі в ситуації соціальної нестабільності та розгубленої свідомості, коли сам термін «харизма» став загальноживаним в інформаційному просторі, а харизматики надзвичайно популярні у релігійній діяльності, масовій культурі, театралізованих формах повсякденності та політиці, причому у політиці харизма лідера в деяких випадках здатна підмінити політичну програму.

Текст дисертації допомагає відкрити завісу невідомості та відповісти на низку запитань, які стосуються різних ракурсів і сфер у взаємовідносинах людини і суспільства, й показати, у чому особливість харизматичного лідерства і в чому причина трагедійності харизми. В процесі знайомства з роботою відкривається її чітка архітектоніка і стає зрозуміло, що дисертантка на основі низки методологічних студій і евристично плідних концепцій пояснює і формує свою оригінальну філософську концепцію харизми, розгортаючи її у різних сферах буття людини і спільноти. У п'ятьох розділах роботи, залучаючи концепцію метаантропології та андрогін-аналізу (Хамітов Н.В. та Крилова С.А), дисертантка запропонувала метаантропологію харизми як нову методологічну стратегію, яка послідовно викристалізовується у системне дослідження феномену дійсної та імітаційної харизми людини, пари та спільноти, їх екзистенціальні, світоглядні, соціокультурні аспекти й потенції у буденному, граничному і метаграничному вимірах буття людини. Стилістика компонування роботи та підбір джерел, а також особливості використаних методів дозволили автору вибудувувати досить цікаву аналітичну стратегію дослідження, у якому виокремлюються екзистенціально-тілесний, екзистенціально-особистісний та

екзистенціально-комунікативний типи харизми людини, яким певною мірою відповідають буденний, особистісний та філософський типи світогляду.

Дисертацію Вселени Крилової можна охарактеризувати як евристично плідну позицію у підході до вивчення харизми особистості, що здатна розвиватися до цілісності тілесності, душевності й духовності, породжуючи конструктивний екзистенціальний шарм і співтворчу екзистенціальну комунікацію.

Варто визнати, що новизна положень пропонованої до розгляду дисертації забезпечується оригінальністю авторського підходу до аналізу нових аспектів дослідження трансформації суспільного буття, що, з одного боку, вимагає використання таких понять, як «харизма», «пасіонарність», «лідерство», «покликання», «популярність», а з другого – їх наукового пояснення у рамках соціальної філософії, філософської антропології, соціології, етики та культурології, і це реалізується дисертанткою через оригінальний авторський стиль, у якому думка розгортається через запитання, міркування, аналіз, ілюстрування на літературному, мистецькому матеріалі, історичних особистостях та висновках.

Мета роботи сформувала певні ракурси уваги до буденного бутті людини, де дослідниця доводить, що особистісна харизма здебільшого підмінюється фізичною магнетичністю та яскравою зовнішністю, як чоловічою, так і жіночою, а тому виникає зовнішня харизма, що визначається як екзистенціально-тілесна або харизма привабливості. Предметом авторських роздумів стало граничне бутті людини, у якому пробуджується внутрішня харизма як екзистенціально-особистісна, що виступає харизмою інтелектуальності. Авторка виявляє, що така харизма зазвичай набуває егоцентричного характеру, тому стає засобом маніпуляції. Показано, що саме у цьому вимірі буття людина та спільнота прагнуть створювати та використовувати різноманітні технології харизми з метою підкорити собі послідовників, соціум, і навіть увесь світ, що говорить про нецілісність такої харизми.

Авторка дисертаційного дослідження підкреслює далі, і це вказує на цілісність концепції харизми людини та спільноти, що у метаграничному бутті людини виникає екзистенціально-комунікативна або цілісна харизма, що гармонійно поєднує тілесне, духовне і душевне начала людини. На думку пані Вселени Крилової, такий тип харизми передбачає відкритість до діалогу, щирість, здатність до актуалізації харизми інших та співтворчості з ними, тому проявляється як на рівні особистості, так і у парі й у спільноті харизматиків.

Звертаючись до поняття дійсної та імітаційної харизми людини, дисертантка обґрунтовує думку, що імітаційна харизма демонструє особистісну нецілісність й виражає відмову людини від щирості заради раціональної прорахованості, маніпуляції замість актуалізації, що дає відчуття безпеки і влади над собою та Іншим. Авторка робить висновок, що імітаційна харизма виступає вдаванням, технологічним екзистенціальним шармом, який не надихає послідовників, а маніпулює ними та контролює їх. Зазначається, що дійсна харизма людини, у конструктивних її проявах, розкривається у рішучості бути собою, не зважаючи на обставини і ситуації і виступає таким проявом екзистенціального шарму людини і спільноти, що характеризується цілісністю, органічністю, щирістю та відкритістю до діалогу.

У розкритті проблемного потенціалу дисертаційної теми переконливим виглядає доказ, що дійсна харизма може мати конструктивний і деструктивний характер. При цьому дослідниця виокремлює як критерій конструктивної (гуманістичної) харизми шире життєвість, що реалізується через творче й людяне здійснення своєї місії у суспільстві, в той час як критерієм деструктивної харизми є те, що вона реалізується у процесі маніпулятивного егоцентричного самовираження, направлено на оволодіння Іншим. Зазначається, що імітаційна харизма є апорі деструктивною, виключаючи ті її модуси, коли вона зовсім не впливає на оточуючих.

Залучивши до дослідження ключові ідеї андрогін-аналізу, дисертантка аргументовано доводить, що пара люблячих чоловіка та жінки, які виявили

та реалізували харизму на особистісному рівні, за умови діалогу може утворювати подвійну харизму (харизму пари). Зазначається, що така харизма проявляється у союзі, в якому партнери об'єднали свої творчі й життєві здобутки у єдине ціле, зберігаючи свободу самореалізації.

Задум автора полягає у тому, щоб осмислити феномен конструктивної харизми сім'ї як цілісної спільноти батьків і дітей, що проявляється у співтворчій взаємодії її членів, які перебувають у партнерській єдності. У такій сім'ї переважає співтворчість на основі любові, свободи, поваги, актуалізації харизми, лідерського харизматичного потенціалу усіх її членів.

Авторка демонструє низку сюжетних ліній, у яких проаналізовано феномен харизми різноманітних спільнот, що виникає у процесі об'єднання харизми особистостей з метою здійснення спільної місії у суспільстві і виражається у харизматичній комунікації. Цікавим у науковому відношенні є дослідження феномену харизматичної комунікації у спільноті, що реалізується у рамках комунікативної системи «лідер – послідовник», «послідовник – послідовник» та «спільнота – оточуючі». Пані Вселена Крилова запропонувала поняття «конструктивна харизматична комунікація», яка є суб'єкт-суб'єктною, і «деструктивна харизматична комунікація», яка є суб'єкт-об'єктною, що визначають конструктивність або деструктивність спільноти. Показано, що деструктивними спільнотами з суб'єкт-об'єктною харизматичною комунікацією є релігійні та неототалітарні спільноти.

Акцентуючи увагу на соціальних аспектах буття людини, дисертанткою визначені провідні харизматичні образи інтелектуалів сучасності, які максимально впливають на суспільні процеси, зокрема, викладача університету, вченого, експерта, актора, харизма яких посилюється, коли вони виступають ще й медійними персонами.

Предметом авторських роздумів стало самопізнання людиною особливостей власної харизми. Зазначається, що самопізнання харизми виступає актом, у процесі якого, шляхом діалогу з собою та Іншим, людина виявляє екзистенціальні, світоглядні й соціокультурні обмеження, що

заважають конструктивній самореалізації у соціумі, звільняється від них, осягає власні сильні якості й таланти, усвідомлює свої цінності й унікальність, як наявну, так і потенціальну.

Авторка дисертаційного дослідження підкреслює важливе евристичне значення феномену самотворення харизми як процесу, у якому людина творить сама себе і акцентує увагу на розгортанні реальних харизматичних потенцій. Показано, що харизматична особистість реалізує свій ідеальний соціальний образ, в цьому процесі вона не відкидає свою тілесність і не концентрується на ній, а переживає й виражає її як продовження особистості.

На думку дисертантки, харизматичне «Я» у своїх конструктивних проявах не протистоїть харизматичному «Ти» Іншого, не тисне на нього, не маніпулює, не принижує його цінність та гідність, а сприймає як унікальне харизматичне «Ти». Харизматична комунікація стає конструктивною лише у випадку, коли відбувається на рівні діалогу харизматичних «Я» і «Ти», які приймають екзистенціальний шарм один одного, акцентуються на ньому і реалізуються у співтворчості, яка збагачує суспільство.

Суттєвим здобутком дисертантки є й те, що їй вдалося ґрунтовно проаналізувати медійну харизму як відтворення засобами медіа образу та виокреслити особливості медійної харизми в залежності від екзистенціального виміру буття людини та її світогляду, що може виражатися як демонстративність та маніпулятивність й у вищих же своїх проявах стає продовженням її конструктивної харизми.

Досить змістовним, цікавим і наповненим актуальними сенсами є осмислення поняття конструктивного (гуманістичного) харизматичного лідерства, що є об'єднуючим чинником демократичної спільноти. Переконливо доводиться, що у професійному колективі таке лідерство засновується не лише на управлінській компетентності лідера, а й означає сприяння всебічному харизматичному розвитку послідовників та здійснення продуктивної, співтворчої комунікації з ними на шляху досягнення спільної мети.

Ступінь обґрунтованості висновків та рекомендацій, сформульованих у дисертаційній роботі, а також новизна наукових положень забезпечена використанням і ґрунтовним аналізом теоретичних здобутків вітчизняних та зарубіжних вчених, які досліджували феномен харизми, покликання, лідерства у соціальному, політичному, культурологічному та філософсько-антропологічному контекстах, а також суміжну з темою дослідження проблематику. Авторські висновки дисертантки є достатньо аргументованими й заслуговують на їхнє врахування у контексті подальших теоретичних досліджень у галузі філософії людини та спільноти у соціокультурному бутті. У дисертаційній роботі феномен харизми представлений як характеристика буття та ціннісного ставлення людини до людини та світу. Специфіка цього підходу полягає у спробі уявити буття людини автентичним чином, де прояв харизми виступає природним виразом людської сутності, екзистенціального шарму, що усвідомлюється не як поведінкова технологічна практика, а як особистісний вияв людини та результат її світоглядно-творчого становлення й актуалізуючої взаємодії з собою та соціумом. Застосований у дослідженні авторський методологічний підхід – метаантропология харизми у своїй багатовимірності сприяє розкриттю справжнього характеру людського життя, виділення харизми як специфічної характеристики і вияву неординарних властивостей буття людини.

До переваг дисертації можна віднести і те, що дисертаційне дослідження добре структуроване і має чітко виділені логічні і смислові блоки.

Водночас видається не зайвим висловити декілька міркувань, відповіді на які, не змінюючи в цілому позитивну оцінку дисертаційного дослідження, можуть слугувати проясненню позиції автора та більш точному розумінню окремих положень роботи, а також сприяти новим евристичним результатам в подальших дослідженнях проблематики.

1. Поза фокусом даного дослідження залишилися такі аспекти харизми як її прояви у підлітковому віці і можливість керування її спрямування у продуктивне русло.

2. У п'ятому розділі мова йде про харизматичного лідера. Було б цікаво почути авторську думку щодо того, які фактори актуалізують потребу в харизматичному лідері, а згодом трансформують її?

3. Харизма – це свого роду магічний вплив на інших, на спільноту. Чи можна у цьому контексті говорити про межі харизми? Що є причиною виходу за ці межі конструктивності харизми?

4. Історії відомі багато прикладів з життя знаменитих харизматиків. Чи можна стверджувати, що існує феномен «трагедії харизматика»?

5. На с. 160 дисертантка звертається до питання про покликання людини у бутті; доцільно було б більше уваги приділити саме аналізу ролі харизми у її поєднанні з покликанням людини як цінністю зі сфери належного та її реалізацією у спрямованій активності до соціальнозначущого, особистіснозначущого, родовогозначущого.

У цілому дослідження виконано на високому теоретичному рівні з використанням оригінальних методологічних підходів до теми, яка заслуговує на увагу в контекстах сучасного особистісного та суспільного буття і є вагомим внеском в розвиток філософської науки. Дана дисертація відкриває нові можливості для подальших досліджень в галузі соціальної філософії та філософії історії, філософської антропології та історії філософії, а також у трансдисциплінарних вимірах практичної філософії як у культурно-антропологічному, так і у мистецькому аспектах. Публікації автора в ідейному і концептуальному плані висвітлюють основні положення дисертаційного дослідження. Робота пройшла належну апробацію, про що свідчить географія участі автора у наукових конференціях і семінарах та презентації дисертаційного дослідження.

За змістом та оформленням дисертація Крилової Вселени Олександрівни «Феномен харизми в бутті людини та спільноти» відповідає вимогам пп.7, 8 та

9 «Порядку присудження та позбавлення наукового ступеня доктора наук», затвердженого Постановою Кабінету Міністрів України від 17 листопада 2021 року №1197, а публікація і апробація результатів відповідає наказам Міністерства освіти і науки України «Про опублікування результатів дисертацій на здобуття наукових ступенів доктора і кандидата наук» № 1220 від 23.09.2019 р. і «Про внесення змін до наказу Міністерства освіти і науки України від 23 вересня 2019 року №1220» №496 від 27 травня 2022 р.

За сутністю проблем і характером їх дослідження робота відповідає вказаній спеціальності, а її автор Крилова Вселена Олександрівна заслуговує на присвоєння їй наукового ступеня доктора філософських наук за спеціальністю 09.00.03 соціальна філософія та філософія історії.

Офіційний опонент

доктор філософських наук, професор,

завідувач кафедри гуманітарних наук

Харківської державної

академії фізичної культури

Лідія ГАЗНЮК

Ректор Харківської державної

академії фізичної культури

Вячеслав МУЛИК

Підпис Лідії Газнюк засвідчую

начальник відділу кадрів

Харківської державної

академії фізичної культури

Інна МІРОШНИЧЕНКО